

"مقاله پژوهشی"

تحلیل وضعیت زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه

محمد محمدنژاد^۱، حسین کریمی^۲، مهدی حسین پور^۳، میلاد بخشم^۴ و سحر امامی آل آقا^۵

۱- دکتری مهندسی صنایع، استادیار گروه مهندسی صنایع، دانشکده فنی مهندسی اسلام‌آباد غرب، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران
۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت فناوری اطلاعات، گروه مدیریت و کارآفرینی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران
۳- دکتری مدیریت استراتژیک، استادیار، گروه مدیریت و کارآفرینی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران،

(نویسنده مسوول: M.hosseinpour@razi.ac.ir)

۴- کارشناسی ارشد کارآفرینی، گروه مدیریت و کارآفرینی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران
۵- کارشناسی ارشد مهندسی صنایع، موسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی کرمانشاه

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۹

صفحه: ۳۷ تا ۴۳

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: در دنیای امروز بنگاه‌ها به دنبال کسب سود بیشتر با صرف هزینه‌های کم‌ترند، در این میان مزیت رقابتی، هدف اصلی بنگاه‌ها است. هر حوزه از فعالیت‌های مختلفی تشکیل شده است که دارای ارزش افزایی متفاوتی هستند. ارزش نهایی یک کالا توسط فعالیت‌های هر بخش از تولید به دست می‌آید. برای اینکار باید زنجیره ارزش محصول را شناخت. زنجیره ارزش، چرخه‌ای از فعالیت‌های ارزش‌آفرین در فرآیند تولید محصول را نشان می‌دهد. هدف پژوهش حاضر، تحلیل زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل بر اساس مدل زنجیره ارزش پورتر در استان کرمانشاه می‌باشد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش بر اساس هدف یک پژوهش کاربردی، بر مبنای گردآوری داده‌ها یک پژوهش توصیفی از نوع علی مقایسه‌ای و از نظر رویکرد یا روش‌شناسی، یک پژوهش کمی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش، مدیران و کارشناسان اداره جهاد کشاورزی استان کرمانشاه، کلیه بنگاه‌های زنبورداری و تولیدی‌های عسل در استان کرمانشاه بودند که بنابر شناخت میدانی، تعداد آن‌ها ۱۹۰۰ نفر برآورد شد که از میان آن‌ها ۳۲۰ پرسشنامه صحیح با طیف لیکرت برای پردازش داده‌ها گردآوری شده است. برای پردازش داده‌ها، از فنون آمار توصیفی و آزمون تی-استیوننت در نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۵ استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان داد که وضعیت هر ۷ مؤلفه مربوط به زنجیره ارزش صنایع تبدیلی در استان کرمانشاه مناسب نبوده و نیاز به بهبود و توجه جدی دارد. همچنین، یافته‌ها نشان داد که حلقه گم‌شده زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه در مرحله اول، مربوط به نبود ارتباط بین تولیدکنندگان/جمع‌آوری‌کنندگان محصولات با بخش صنعتی این صنعت، و در مرحله دوم بین بخش صنعتی با مبدأ تجاری‌سازی محصولات در سطح ملی و بین‌المللی می‌باشد. این دو حلقه مفقوده موجب کم ارزش شدن فعالیت‌های تولید و توسعه‌ای صنایع تولیدی عسل در این استان شده است.

نتیجه‌گیری: باید حلقه‌ی ارتباطی بین جمع‌آوری‌کنندگان محصولات/زنبورداران با بخش صنعتی و فرآوری‌کننده صنایع تولیدی عسل ایجاد و مورد بهینه‌سازی قرار گیرد. سپس ارتباط بین بخش فرآوری‌کننده با مبداهای تجاری‌سازی چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی نیز برقرار شود تا در ارزش زنجیره حداکثر سازی قرار گیرد. این حداکثر سازی ارزش زنجیره افزایش هدفمندی کمی و کیفی در سطح تولیدات و تنوع محصولات صنایع تولیدی عسل استان کرمانشاه را در پی خواهد داشت.

واژه‌های کلیدی: استان کرمانشاه، تحلیل وضعیت، زنجیره ارزش، زنجیره ارزش پورتر، صنایع تولیدی عسل

مقدمه

در دنیای امروز بنگاه‌ها به دنبال کسب سود بیشتر با صرف هزینه‌های کمتر هستند، در این میان مزیت رقابتی هدف اصلی بنگاه‌ها است. شناسایی حوزه‌های کسب‌وکار گام اول است. تعیین اولویت و اهمیت آن‌ها می‌تواند بنگاه را به هدف نزدیک کند. هر حوزه از فعالیت‌های مختلفی تشکیل شده است که دارای ارزش افزایی متفاوتی می‌باشند. ارزش نهایی یک کالا توسط فعالیت‌های هر بخش از تولید به دست می‌آید. برای این کار باید زنجیره ارزش محصول را شناخت. زنجیره ارزش، چرخه‌ای از فعالیت‌های ارزش‌آفرین در فرآیند تولید محصول را نشان می‌دهد. مدل زنجیره ارزش پورتر، ابزاری برای تعیین میزان ارزش‌افزوده محصولات از طریق محاسبه‌ی میزان ارزش‌افزایی فعالیت‌های هر فاز تولید است (۵،۲). هنوز کسب‌وکارهای بسیاری وجود دارند که زنجیره ارزش، درست به همان شکلی که پورتر مطرح کرده برای آن‌ها مطرح است. کارخانه‌های صنعتی، کشاورزان، فعالان خرده‌فروشی و نیز فعالان تولید محتوا، همگی کمابیش از همان ساختاری استفاده می‌کنند که پورتر به آن اشاره کرده است. حتی کسانی که در کسب و کارهای متفاوت امروزی (مثلاً پلتفرم‌های دیجیتال) فعالیت می‌کنند، می‌توانند از نوع نگاه پورتر الهام

بگیرند. ضمن این که حتی اگر چارچوب کلی او، چندان به کار نیاید، بسیاری از اصطلاحات پورتر در بحث زنجیره ارزش (مثل فرآیندهای پایه و پشتیبان و تحلیل ارزش و تحلیل هزینه) در همه نوع کسب‌وکار قابل استفاده است (۱۲،۳).

عسل، اولین محصول زنبورعسل است که از زمان باستان مورد استفاده بشر قرار گرفته است. تاریخ استفاده از عسل همگام با تاریخ خلقت بوده و تقریباً در هر فرهنگی می‌توان شواهد بهره‌گیری از آن را به عنوان یک منبع غذایی یافت و تا الان به‌عنوان تنها شکل غلیظ شده قند در بیشتر نقاط جهان در دسترس مردم قرار گرفته است، لذا این موقعیت بی‌همتا، از میان دیگر ویژگی‌های این محصول جایگاهی بس ارزشمند و درخور احترام برای آن فراهم کرده است؛ به دلیل اینکه، عسل در هر فرهنگی، تنوع و گوناگونی زیادی در فرآورده‌های تهیه شده از آن، دارد؛ در این پژوهش، مجموعه آهوتا، این ماده شگفت‌انگیز بررسی می‌شود و مشخص خواهد شد عسل بیش از آنچه که تصور می‌شود برای بدن مفید است (۱۶،۷).

استان کرمانشاه از مناطقی است که از دیرباز فعالانی را در عرصه پرورش زنبور و تولید عسل داشته و با توجه به تعدد گونه‌های گیاهی معطر و دارویی، آب‌وهوای مناسب، شرایط

تلاش‌های صورت گرفته برای حفظ مزیت رقابتی، مستلزم اجرای طرح‌های بلندمدت است. در این راستا، از تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش برای شناسایی موقعیت استراتژیک واحد تجاری در صنعت عملکرد متوازن و به منظور حفظ این موقعیت استفاده می‌شود. از این رو رسیدن به موفقیت تنها از طریق برنامه‌های کوتاه‌مدت، ارزش خود را به عنوان یک معیار موفقیت نهایی از دست داده و به جای آن دستیابی با موفقیت برنامه‌ریزی استراتژیک و اجرای موفقیت‌آمیز آن در بلندمدت ضروری تشخیص داده شده است (۱۴،۱۰). این موضوع در صنعت غذایی و دارویی ارزش بسیار بالاتری داشته و رویکرد ارزشمندی را ایجاد می‌کند. به عنوان مثال در بخش زنبورداری که تولیدات آن، هم مصرف غذایی و هم دارویی دارد، انتظار می‌رود مدیریت زنجیره تولید تا مصرف آن طی یک برنامه مدون و علمی پیش برود. اما در کشورمان؛ بخش زنبورداری و به خصوص تولیدات این بخش فاقد زنجیره ارزش بوده و این یک خلأ در این حوزه است. لذا با توجه به اهمیت و جایگاه این محصول در سبد غذایی و دارویی جامعه؛ هدف پژوهش حاضر، شناسایی حلقه‌های مفقوده زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه و تکمیل آن می‌باشد. سؤال اصلی پژوهش این است که زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه دارای چه وضعیتی می‌باشد؟

مواد و روش‌ها

این پژوهش بر اساس هدف یک پژوهش کاربردی، بر مبنای گردآوری داده‌ها یک پژوهش توصیفی از نوع علی مقایسه‌ای و از نظر رویکرد یا روش‌شناسی، یک پژوهش کمی می‌باشد. در ابتدای روند تهیه و تولید داده‌ها، به ادبیات تحقیق مربوط به زنجیره ارزش، صنایع تولیدی عسل و موارد مرتبط با آن پرداخته شد. از طرف دیگر، مصاحبه‌هایی با خبرگان در اداره جهاد کشاورزی استان کرمانشاه جهت شناخت بهتر از وضعیت و ابعاد مسئله انجام شد تا در مطالعه موردی بتوان به ماهیت و ضرورت انجام تحقیق دست یافت. سپس با استفاده از جمع‌بندی حاصله از گام اول؛ مقدمات مورد نیاز جهت ارائه زنجیره ارزش در صنایع تولیدی عسل با استفاده از زنجیره ارزش پورتر (۱۱) مهیا شد و مدل زنجیره ارزش پیشنهادی با بهره‌گیری از زنجیره ارزش پورتر ارائه گردید. سپس با استفاده از مدل زنجیره ارائه‌شده، داده‌های مورد نیاز تحقیق از طریق یک پرسشنامه محقق ساخته، گردآوری شد. سپس تحلیل‌های لازم بر روی داده‌ها با استفاده از قابلیت‌های نرم‌افزار SPSS انجام گردید.

با توجه به هدف پژوهش، جامعه مورد مطالعه در روش بررسی منابع، منابع علمی با کلید واژه‌های مرتبط با عنوان پژوهش در حوزه زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل می‌باشد که از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ تعداد ۱۵۱ پژوهش شامل کتاب، مقاله و پایان‌نامه استخراج شد. در روش کمی جامعه آماری پژوهش، مدیران و کارشناسان اداره جهاد کشاورزی استان کرمانشاه، کلیه بنگاه‌های زنبورداری و تولیدی‌های عسل در استان کرمانشاه بودند که بنابر شناخت میدانی، تعداد آنها

اقلیمی و کوهستانی منطقه و... از بهترین و مستعدترین مناطق کشور برای تولید عسل است. بیش از ۴۴۶ هزار کلنی زنبور عسل به صورت مدرن و بومی در استان کرمانشاه توسط ۲ هزار و ۹۰۰ بهره‌بردار نگهداری و پرورش داده می‌شود، تولید عسل استان در سال ۹۹ حدود ۵ هزار تن بوده که این میزان در سال ۱۴۰۰ به ۷ هزار تن خواهد رسید. همچنین، بیشترین عسل استان در شهرستان‌های صحنه و کنگاور تولید می‌شود (۶). تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش در صنعت تولید عسل، یکی از ابزارهای تحلیل استراتژی است که با استفاده از آن می‌توان مزیت رقابتی شرکت را بهتر درک کرد، نقاطی را شناسایی نمود که می‌توان ارزش ثروت مشتری را افزایش یا هزینه‌ها را کاهش دهد و نیز می‌توان حلقه‌های بین عرضه‌کنندگان، مشتریان و سایر شرکت‌های موجود در صنعت را بهتر تشخیص داد. این فعالیت‌ها شامل گام‌هایی است که باید جهت بهبود خدمات و کالاهای ارائه شده از دیدگاه رقابتی برای مشتریان برداشت (۹، ۱۳).

پژوهش‌های مختلفی در زمینه‌ی زنجیره ارزش صنایع مختلف صورت گرفته است. یک تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش یکپارچه عسل در پالوان فیلیپین طی یک مطالعه‌ی ارائه شد. محققان با استفاده از هر دو روش کیفی و کمی، دریافته‌اند که تجاری‌سازی شیوه‌های سنتی و بومی به‌عنوان یک استراتژی معیشت نه تنها باید روی حاشیه‌های ناخالص مثبت متمرکز شود، بلکه باید به اقدامات اجتماعی فرهنگی و پایداری زیست‌محیطی نیز توجه گردد (۸). در پژوهشی به آنالیز زنجیره ارزش عسل در مناطق کافه و شکا در ایتوبی جنوبی پرداخته شد. عمده‌ترین بازیگران زنجیره ارزش عسل در منطقه مورد مطالعه، تأمین‌کنندگان ورودی، تولیدکننده‌ها، تعاونی‌ها، جمع‌کننده‌های محلی، عمده‌فروشان، خرده‌فروشان، پردازنده‌ها و مصرف‌کنندگان نهایی محصول بودند. از کانال‌های بازاریابی عسل مشخص شده؛ بیشترین سهم عسل به کانال بازاریابی (تولیدکننده - جمع‌کننده - عمده‌فروشان - خرده‌فروش - مصرف‌کننده) جریان می‌یافت (۱۵). در مطالعه‌ی به منظور ارائه مدل مفهومی برای بهینه‌سازی مدیریت زنجیره ارزش تاب‌آور تولیدات داخلی و دانش‌بنیان در شرایط اقتصاد مقاومتی، مطالعه‌ی موردی در شرکت داروسازی خرمان، برای دستیابی به راهکاری برای توسعه و رشد شرکت‌های داروسازی با شاخص‌های زنجیره ارزش، تاب‌آوری، تولید دانش‌بنیان، اقتصاد مقاومتی و شاخص‌های داروسازی ضروری انجام شد. نتایج نشان داد که در مدل ساخته‌شده، این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها بر حلقه خود و حلقه‌های دیگر شاخص‌ها اثرگذار بودند (۱). در پژوهشی دیگر به تحلیل زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل استان اردبیل پرداخته شد. جامعه آماری این تحقیق تمامی بنگاه‌ها و تولیدی‌های عسل در استان اردبیل بود. اطلاعات مورد استفاده برای این تحقیق افرادی که در داخل زنجیره ارزش زنبورداری قرار دارند، خرید و فروش عسل، تجربه، قیمت عسل و همچنین مقادیر تولید و فروش عسل بود. یافته‌های تحقیق پس از پردازش داده‌ها با استفاده از آمار استنباطی نشان داد که زنجیره ارزش استان اردبیل نیاز به بهبود بسیاری در حوزه تولید تا توزیع است (۴).

نتایج و بحث

نتایج حاصل از بررسی نمونه آماری نشانگر آن است که در مورد متغیر جنسیت، بیشترین فراوانی مربوط به مردها (با ۹۴/۱ درصد) و در مورد سن، بیشترین فراوانی مربوط به افراد بین ۳۱ تا ۴۰ سال (با ۴۲/۱ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به افراد کمتر از ۲۵ سال (با ۳/۸ درصد) بوده است؛ در مورد میزان تحصیلات، بیشترین فراوانی مربوط به افراد کمتر از لیسانس (با ۵۲/۴ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به افراد دارای مدرک تحصیلی دکتری (با ۲/۱ درصد) بوده است. در جدول ۱ مقادیر آمار توصیفی مربوط به مؤلفه‌های زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه به تفکیک آمده است. بر اساس نظرات اعضای نمونه در جدول ۱؛ میانگین نمره مؤلفه‌های تدارکات ورودی، عملیات کاری، تولیدات، بازاریابی، خدمات پس از فروش، سازمان‌دهی و ساختاردهی، مسائل زیست‌محیطی و مقدار کلی زنجیره ارزش به ترتیب برابر: ۱/۸۸۹۴، ۱/۸۷۱۸، ۱/۸۲۰۵، ۱/۸۲۰۵، ۱/۶۹۷۱، ۲/۱۳۴۶، ۲/۶۰ و ۲/۰۰۲۵ از ۵ نمره به دست آمده است که بیانگر نامناسب بودن وضعیت مؤلفه‌ها و زنجیره ارزش در صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه است که این یعنی وضعیت موجود در حد ضعیف بوده و تا وضعیت مطلوب فاصله زیادی دارد.

۱۹۰۰ نفر برآورد شد. روش نمونه‌گیری در روش بررسی منابع به صورت هدفمند قضاوتی می‌باشد و تنها متونی انتخاب می‌شوند که بیشترین ارتباط را با موضوع تحقیق داشته باشند که از بین ۱۵۱ پژوهش تعداد ۵۷ پژوهش انتخاب گردید؛ که از بین این مقالات، ۷ معیار به عنوان مؤلفه‌های زنجیره ارزش در صنایع تولیدی عسل شناسایی و انتخاب شد. در روش کمی نمونه‌گیری به صورت تصادفی بود که با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۲۰ نفر برآورد شد. در نتیجه تعداد ۳۲۰ پرسشنامه صحیح با طیف لیکرت گردآوری شد. به منظور سنجش پایایی، پرسشنامه مزبور برای ۳۰ نفر خارج از مجموعه نمونه پژوهش ارسال و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت. میزان آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های: تدارکات ورودی (مشمتمل بر ۱۶ گویه)، عملیات کاری (مشمتمل بر ۱۲ گویه)، تولیدات (مشمتمل بر ۹ گویه)، بازاریابی (مشمتمل بر ۹ گویه)، خدمات پس از فروش (مشمتمل بر ۴ گویه)، سازمان‌دهی و ساختاردهی (مشمتمل بر ۵ گویه) و مسائل زیست‌محیطی (مشمتمل بر ۵ گویه) به ترتیب برابر ۰/۸۱۷، ۰/۸۵۰، ۰/۸۵۳، ۰/۸۲۴، ۰/۷۶۵ و ۰/۸۰۲ به دست آمد و لذا پایایی پرسشنامه‌ها تأیید شد.

جدول ۱- مقادیر آمار توصیفی مربوط به مؤلفه‌های زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه

Table 1. Descriptive statistics values related to the components of the value chain of honey production industries in Kermanshah province

انحراف استاندارد	میانگین	بیشترین	کمترین	تعداد
۰/۴۴۱۲۵	۱/۸۸۹۴	۲/۸۱	۱/۰۰	۱۵۶
۰/۵۶۲۱۲	۱/۸۷۱۸	۳/۱۷	۱/۰۰	۱۵۶
۰/۶۰۴۶۳	۲/۰۰۴۳	۳/۲۲	۱/۰۰	۱۵۶
۰/۵۸۱۷۴	۱/۸۲۰۵	۳/۱۱	۱/۰۰	۱۵۶
۰/۶۲۲۸۲	۱/۶۹۷۱	۳/۵۰	۱/۰۰	۱۵۶
۰/۷۱۴۵۲	۲/۱۳۴۶	۴/۰۰	۱/۰۰	۱۵۶
۰/۸۸۶۸۹	۲/۶۰	۴/۴۰	۱/۰۰	۱۵۶
۰/۵۱۱۸۱	۲/۰۰۲۵	۳/۳۲	۱/۱۰	۱۵۶
				تعداد نمونه معتبر

که تدارکات ورودی به‌عنوان جریان ورودی منابع، تکنولوژی و دانش برای تقویت و پشتیبانی از صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه پایین است و لذا نیاز به بهسازی و تقویت جدی در زیرساخت‌ها و سطح کمی و کیفی این ورودی‌ها دارد. در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، نمره میانگین عملیات کاری در صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۱/۸۷۱۸ از ۵ نمره به دست آمد. لذا در زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه وضعیت عملیات کاری مناسب نیست و از حد متوسط هم پایین‌تر است؛ این بدین معناست که عملیات کاری در اقدامات مربوط به تولید عسل و فرآورده‌های عسلی در استان کرمانشاه نیازمند طراحی و مهندسی به‌روز است تا بتوان به کارایی بالاتری در این صنعت دست‌یافت. در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، نمره میانگین تولید در صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۲/۰۰۴۳ از ۵ نمره به دست آمد. لذا، در زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه سطح تولید قابل‌قبول نیست و از حد متوسط هم پایین‌تر است؛ این بدین معناست که وضعیت

اکنون هرکدام از ۷ مؤلفه مربوط به زنجیره ارزش در صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه به تفکیک بیان شده و یافته‌های مربوط به آن‌ها آنالیز می‌گردد تا وضعیت این مؤلفه‌ها و زنجیره ارزش در صنایع تولیدی عسل استان کرمانشاه چگونه است.

یافته‌های آزمون t-استیودنت

نتایج پردازش داده‌ها با استفاده از روش t-استیودنت در نرم‌افزار SPSS و بر اساس نظرات اعضای نمونه حاصل شد. مطابق اطلاعات به دست آمده از جداول ۲ و ۳ که یافته‌های مربوط به یافته‌های آزمون t-استیودنت در رابطه با مؤلفه‌های زنجیره ارزش در صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه را نشان می‌دهند، نتایج زیر به دست آمده است:

در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، نمره میانگین تدارکات ورودی برای صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۱/۸۸۹۴ از ۵ نمره به دست آمد. لذا، در زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه وضعیت تدارکات ورودی مناسب نیست و از حد متوسط هم پایین‌تر است؛ این بدین معناست

درصد، نمره میانگین توجه به مسائل زیست‌محیطی صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۲/۶۰ از نمره ۵ به دست آمد. پس توجه به مسائل زیست‌محیطی در بخش‌های مختلف صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه تا حدی رعایت می‌گردد، ولی ضروری است برای اینکه بتوان یک زنجیره ارزش استاندارد و به‌روز را پیاده نمود، به سطح مطلوب در این راستا دست یافت؛ اگرچه توجه به مسائل زیست‌محیطی در تمامی بخش‌های تولیدی در کشور یک مسئله جدی و نیازمند توجه ویژه است. در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، در رابطه با وضعیت زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه؛ یافته‌ها نشان می‌دهد که نمره میانگین زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۲/۰۰۲۵ از نمره ۵ است. لذا زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه وجود ندارد و شیوه عمل کارآفرینان (زنبورداران و غیره) در این بخش به‌صورت سنتی انجام می‌گیرد. در واقع هر ۷ فعالیت زنجیره ارزش در این بخش به‌صورت سنتی و بدون هرگونه برنامه جدی و مدون در حال اجرا است. بنابراین ضروری است که توجهات جدی برای رفع این مسئله و راه‌اندازی یک زنجیره ارزش کارآمد در این صنایع در دستور کار سازمان متولی این امر قرار بگیرد. این اقدام موجب افزایش کارایی صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه، توسعه اقتصاد و رشد اشتغال در این بخش خواهد شد.

مؤلفه سطح تولید عسل و فرآورده‌های عسلی در استان کرمانشاه تا دستیابی به حد مطلوب؛ فاصله بسیاری دارد و باید ارتقای آن مورد توجه باشد. در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، نمره میانگین بازاریابی صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۱/۸۲۰۵ از نمره ۵ به دست آمد. لذا در زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه وضعیت بازاریابی مناسب نیست و نیاز به برنامه‌ریزی‌های بهینه برای ارتقای سطح کمی و کیفی آن دارد. این بدین معناست که همانند دو مؤلفه قبلی؛ بازاریابی صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه به‌خوبی انجام نمی‌گیرد و نیازمند بهبود و بازنگری جدی است. در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، نمره میانگین خدمات پس از فروش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۱/۶۹۷۱ از نمره ۵ به دست آمد. در زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه وضعیت خدمات پس از فروش مناسب نیست و نیاز به بهبود جدی دارد؛ این بدین معناست که خدمات پس از فروش در صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه وضعیت ضعیفی دارد و باید برای تقویت آن به‌عنوان یک مؤلفه مهم در جذب سهم بازار تجدید نظر شود. در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، نمره میانگین سازمان‌دهی و ساختاردهی صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه برابر ۲/۱۳۴۶ از نمره ۵ به دست آمد. لذا در زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه سازمان‌دهی و ساختاردهی این صنایع دچار ضعف اساسی است. در سطح معنی‌داری ۹۹

جدول ۲- یافته‌های آزمون t-استیودنت در رابطه با مؤلفه‌های زنجیره ارزش

Table 2. Student t-test findings in relation to value chain components

میانگین انحراف استاندارد	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد کل
۰/۰۳۵۳۳	۰/۴۴۱۲۵	۱/۸۸۹۴	۱۵۶
۰/۰۴۵۰۱	۰/۵۶۲۱۲	۱/۸۷۱۸	۱۵۶
۰/۰۴۸۴۱	۰/۶۰۴۶۳	۲/۰۰۴۳	۱۵۶
۰/۰۴۶۵۸	۰/۵۸۱۷۴	۱/۸۲۰۵	۱۵۶
۰/۰۴۹۸۷	۰/۶۳۲۸۲	۱/۶۹۷۱	۱۵۶
۰/۰۵۷۲۱	۰/۷۱۴۵۲	۲/۱۳۴۶	۱۵۶
۰/۰۷۱۰۱	۰/۸۸۶۸۹	۲/۶۰	۱۵۶
۰/۰۴۰۹۸	۰/۵۱۱۸۱	۲/۰۰۲۵	۱۵۶

می‌شوند و لذا وضعیت زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه وضعیت مطلوبی ندارد.

همچنین یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که تمامی یافته‌های تحقیق در سطح معنی‌داری ۹۹ درصد، تأیید

جدول ۳- یافته‌های آزمون t-استیودنت برای ارزیابی صحت فرضیه‌های تحقیق

Table 3. Student t-test findings to evaluate the accuracy of research hypotheses

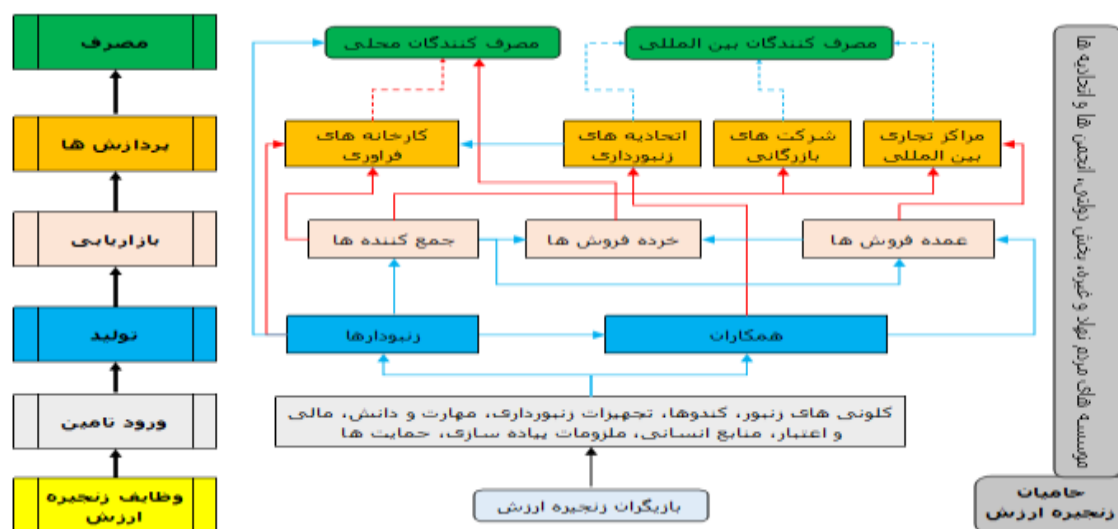
t	df	معنی‌داری	اختلاف میانگین	در سطح اطمینان ۹۵ درصدی	
				حد بالا	حد پایین
۴۵/۵۸۹	۱۵۵	۰/۰۰۰	۱/۶۱۰۵۸	۱/۶۸۰۰۴	۱/۵۴۰۸
۳۶/۱۷۸	۱۵۵	۰/۰۰۰	۱/۶۲۸۲۱	۱/۷۱۷۱	۱/۵۳۹۳
۳۰/۸۹۸	۱۵۵	۰/۰۰۰	۱/۴۹۵۷۳	۱/۵۹۱۴	۱/۴۰۰۱
۳۶/۰۵۹	۱۵۵	۰/۰۰۰	۱/۶۷۹۴۹	۱/۷۷۱۵	۱/۵۸۷۵
۳۶/۱۵۵	۱۵۵	۰/۰۰۰	۱/۸۰۲۸۸	۱/۹۰۱۴	۱/۷۰۴۴
۳۶/۸۶۷	۱۵۵	۰/۰۰۰	۱/۳۶۵۳۸	۱/۴۷۸۴	۱/۲۵۲۴
۱۲/۶۷۵	۱۵۵	۰/۰۰۰	۰/۹	۱/۰۴۰۳	۰/۷۵۹۷
۳۶/۵۴۳	۱۵۵	۰/۰۰۰	۱/۴۹۷۴۷	۱/۵۷۸۴	۰/۴۱۶۵

زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه در شکل ۱ ترسیم گردید. مطابق با شکل ۱؛ زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در این استان در ۶ سطح؛ وظایف زنجیره ارزش، ورودهای تأمین، تولید، بازاریابی، پردازش‌ها و مصرف

حلقه‌های مفقوده زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه

با بهره‌گیری از تحقیقات پیشین و نتایج پردازش‌های انجام‌شده که خروجی‌های آن در بخش‌های قبل ارائه شد،

طبقه‌بندی شده است و اقدامات اساسی هر سطح در شکل به موازات آن آمده است.

شکل ۱- زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه
Figure 1. Value chain of honey production industries in Kermanshah province

به‌طور مشابه تحقیق پارتاپ و همکاران (۹)، فروش عسل و فرآورده‌های آن به مصرف‌کنندگان محلی و یا به عمده‌فروشان و نبود صنایع تبدیلی در زنجیره ارزش صنایع عسل کرمانشاه وجود دارد که نیازمند بهبود و صنعتی‌سازی آن است. اما تحقیق ترکگان و همکاران (۱۵)، با نتایج این تحقیق همخوانی ندارد. زیرا در استان کرمانشاه توسعه زنجیره ارزش و جامع بودن آن وجود نداشت. نتایج تحقیق فیگیوریدو و همکاران (۵)، بر زنجیره ارزش صنایع عسل در برزیل مؤید این نتیجه از تحقیق حاضر است که برنامه‌ریزی تولید و زنجیره تأمین شرط اساسی برای توسعه صنایع عسل است. نتایج این تحقیق همچنین با نتایج تحقیق سومان و همکاران (۱۴)، به‌خصوص در نیاز به تخصص در تولید عسل و فرآورده‌های عسلی باکیفیت و فروش عسل همخوانی داشت. حلقه گم‌شده زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه مربوط به نبود ارتباط بین تولیدکنندگان/جمع‌آوری‌کنندگان محصولات با بخش صنعتی این صنعت، و در مرحله دوم بین بخش صنعتی با مبداهای تجاری‌سازی محصولات در سطح ملی و بین‌المللی بود. این دو حلقه مفقوده موجب کم‌ارزش شدن فعالیت‌های تولید و توسعه‌ای صنایع تولیدی عسل در این استان شده است. پس باید حلقه ارتباطی بین جمع‌آوری‌کنندگان محصولات/زنبورداران با بخش صنعتی و فرآوری‌کننده صنایع تولیدی عسل ایجاد و بهینه‌سازی گردد. سپس ارتباط بین بخش فرآوری‌کننده با مبداهای تجاری‌سازی چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی نیز برقرار شود تا ارزش زنجیره، موجب افزایش هدفمندی کمی و کیفی در سطح تولیدات و تنوع محصولات صنایع تولیدی عسل استان کرمانشاه می‌شود. نتایج این تحقیق با تحقیق ماتیس و همکاران (۸)، تا حدی همخوانی دارد؛ به‌طوری‌که تجاری‌سازی به شیوه سنتی در هر دو تحقیق یک الگوی فروش بوده است.

همان‌طور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، ۲ نوع خطوط قرمز و آبی ترسیم شده است. مفهوم این دو نوع خطوط به معنای قوی یا ضعیف بودن ارتباطات حلقه‌ها با یکدیگر است. در واقع؛ خطوط قرمز همان ضعف‌های زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه هستند و حلقه‌های مفقوده این زنجیره ارزش، در جهت‌ها و حلقه‌های مبدأ و مقصد خطوط قرمز نهفته است. خطوط آبی نقاط قوت و ارتباطات قوی را نشان می‌دهند. مطابق شکل ۱، حلقه گم‌شده زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه این است که محصولات پس از گردآوری از زنبورداران به محل‌های صنعتی و فرآوری به میزان مطلوب نمی‌رسند و ارتباط بین محصولات فرآوری و بسته‌بندی‌شده با مبداهای تجاری (ملی و بین‌المللی) نیز برقرار نمی‌شود. لذا امکان دسترسی به بازارهای ملی و بین‌المللی از زنجیره حذف می‌گردد و نتیجه آن بازگشت تأثیر اقتصادی منفی به بخش تولید و بخش ستاد (ادارات جهاد کشاورزی، اتحادیه‌های زنبورداری و غیره) زنجیره است.

این موجب کم‌ارزش شدن فعالیت‌های تولیدی و توسعه‌ای صنایع تولیدی عسل می‌شود. پس باید حلقه ارتباطی بین جمع‌آوری‌کنندگان محصولات/زنبورداران با بخش صنعتی و فرآوری‌کننده صنایع تولیدی عسل ایجاد و بهینه‌سازی گردد. سپس ارتباط بین بخش فرآوری‌کننده با مبداهای تجاری چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی نیز برقرار شود تا ارزش زنجیره حداکثرسازی گردد. این حداکثرسازی ارزش زنجیره، موجب افزایش هدفمندی کمی و کیفی در سطح تولیدات و تنوع محصولات صنایع تولیدی عسل استان کرمانشاه می‌شود. نتایج این تحقیق با تحقیق ماتیس و همکاران (۸)، تا حدی همخوانی دارد؛ به‌طوری‌که تجاری‌سازی به شیوه سنتی در هر دو تحقیق یک الگوی فروش بوده است.

منابع

- Ahmadi, S. 2019. Presenting a Conceptual Model for Optimizing the Resilient Value Chain Management of Knowledge-Based Domestic Products in the Conditions of a Resistant Economy (Case Study: Khorman Pharmaceutical Company). *Journal of Supply Chain Management*. 62: 32-40 (In Persian).
- Bhandari, P.L. and R.R. Kattel. 2020. Value Chain Analysis of Honey Sub-sector in Nepal. *International Journal of Applied Sciences and Biotechnology*, 8(1): 83-95.
- De Leeuw, J., S. Carsan, G. Koech, A.D. Yayé and J. Nyongesa. 2017. A review of best practices for selected biodiversity-based value chains that promote pro-poor conservation in the Horn of Africa. Published by: The World Agroforestry Centre (ICRAF) and African Network for Agriculture, Agroforestry and Natural Resource Education (ANAFE) Nairobi, Kenya, 134 pp.
- Feizi, M., H. Alipour and V. Pourabdollahi. 2017. Value chain analysis in the beekeeping industry of Ardabil province. Third International Conference on Industrial Management and Engineering, 28 December 2017 (In Persian).
- Figueiredo Junior, H.S.D., M.P. Meuwissen, L.A. Van Der Lans and A.G. Oude Lansink. 2017. Beyond upgrading typologies–In search of a better deal for honey value chains in Brazil. *PloS one*, 12(7): e0181391. doi: 10.1371/journal.pone.0181391. eCollection 2017.
- Kabargozari Mehr. 2021. <https://www.mehrnews.com/news/5205921/>
- Lowore, J., J. Meaton and A. Wood. 2018. African forest honey: an overlooked NTFP with potential to support livelihoods and forests. *Environmental Management*, 62(1): 15-28.
- Matias, D.M.S., J.A. Tambo, T. Stellmacher, C. Borgemeister and H.V. Wehrden. 2018. Commercializing traditional non-timber forest products: An integrated value chain analysis of honey from giant honey bees in Palawan, Philippines. *Forest Policy and Economics*, 97: 223-231.
- Partap, U., C.E. Halder, J.K. Rema, K.R. Gurung, N.B. Tamang, S. Wangchuk, E. Hussain and S. Hussain. 2017. Pro-poor Value Chain Development for Apis Cerana Honey: Potential Benefits to Smallholder Apis Cerana Beekeepers in the Hindu Kush Himalaya. *International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD)*.
- PhiHo, K., C.H. Ngo, R.P. Adhikari, M. Miles and L. Bonney. 2018. Exploring market orientation, innovation, and financial performance in agricultural value chains in emerging economies. *Journal of Innovation and Knowledge*, 3(30): 154-163.
- Porter, s ,V.C.M. 1985. What is value chain? *Harvard Business Review*, 85(6): 121.
- Postacchini, L., G. Mazzuto, C. Paciarotti and F.E. Ciarapica. 2018. Reuse of honey jars for healthier bees: Developing a sustainable honey jars supply chain through the use of LCA. *Journal of Cleaner Production*, 177: 573-588.
- Sautier, D., G. Mengistie Alemu and D. Degeffie. 2018. Honey and geographical indications: Why is honey a good pilot product for the implementation of Geographical Indications labeling in Ethiopia? *Ethiopian Apiculture Board*, 7 pp.
- Suman, B., S.R. Pandey, S.K. Bhattarai, K. Rupak, G. Suraj, C. Arun, B. Sushmita and J.P. Dutta. 2020. Value chain analysis of honey bee (*Apis mellifera*) products in Chitwan, Nepal. *Azarian Journal of Agriculture*, 7(1): 26-35.
- Tarekegn, K., G. Girma and A. Assefa. 2017. Value chain analysis of honey in Kaffa and Sheka Zones of SNNPR, Ethiopia. *International Journal of Research in Agricultural Sciences*, 4(3): 142-148.
- Warui, M.W., J. Mburu, G. Kironchi and M. Gikungu. 2020. Existing value addition initiatives enhancing recognition of territorial traits of three Kenyan honey. *The Journal of World Intellectual Property*, 23(3-4): 598-605.

Analysis of the Value Chain of Honey Production Industries in Kermanshah Province

Mohammad Mohammadnejad¹, Hossein Karimi², Mahdi Hosseinpour³, Milad Bakhsham⁴ and Sahar Emami Alagha⁵

1- PhD in Industrial Engineering, Assistant Professor, Department of Industrial Engineering, Faculty of Engineering, Islamabad, West, Razi University, Kermanshah, Iran

2- M.Sc. Student of Information Technology Management, Department of Management and Entrepreneurship, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran

3- PhD in Strategic Management, Assistant Professor, Department of Management and Entrepreneurship, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran, (Corresponding Author: M.hosseinpour@razi.ac.ir)

4- Master of Entrepreneurship, Department of Management and Entrepreneurship, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran

5- Master of Industrial Engineering, Kermanshah University Jihad Higher Education Institute

Received: 26 April, 2021

Accepted: 30 June, 2021

Extended Abstract

Introduction and Objective: In today's world, companies are looking to make more profit by spending less. Competitive advantage is the main goal of companies. Each area is made up of different activities that have different value additions. The final value of a commodity is obtained by the activities of each part of production. To do this, you need to know the value chain of the product. The value chain represents a cycle of value-creating activities in the product production process. The purpose of this study is to analyze the value chain of honey production industries based on Porter value chain model in Kermanshah province.

Material and Methods: This research is based on the purpose of an applied research, based on data collection, a descriptive comparative causal research and in terms of approach or methodology, it is a quantitative research. The statistical population of the study was the managers and experts of Kermanshah Jihad Agricultural Department, all beekeeping companies and honey production in Kermanshah province that according to field knowledge, their number was estimated at 1900 people, of which 320 questionnaires with Likert scale were collected for data processing. For data processing, descriptive statistics techniques and Student _ t _ testing are used in SPSS version 25.

Result: Findings showed that the situation of all 7 components related to the value chain of conversion industries in Kermanshah province is not appropriate and needs serious improvement and attention. The findings also showed that the missing link in the value chain of honey production industries in Kermanshah province is related to the lack of communication between producers / collectors of products with the industrial sector of this industry, and in the second stage between the industrial sectors with the origins of commercialization of products nationally and internationally. These two missing links have made the production and development activities of honey production in this province less valuable.

Conclusion: A link between product collectors / beekeepers and the industrial sector and processors of honey production industries should be established and optimized. Then, the connection between the transcendental sector and the origins of commercialization, both nationally and internationally, should be established in order to maximize the value of the chain. This maximization of the value chain will increase the quantitative and qualitative purposefulness in the level of products and the variety of products of Kermanshah honey industry.

Keywords: Honey production industries, Kermanshah province, Porter value chain, Situation analysis, Value chain